

Vojničke pjesme u okviru bošnjačkog usmenoknjiževnog lirskog toka

Nirha Efendić

Sarajevo

Sažetak

Vojničke pjesme kao sastavnica bošnjačke usmene lirike bilježene su već od prve polovine XIX st., ali se ovoj usmenoknjiževnoj lirskoj sastavnici dosada nije pristupalo s teorijskim određenjima. Intenzivnije prikupljanje i općenito zanimanje za usmenoknjiževnu pjesmu Bošnjaka započinje tek u austrougarskom razdoblju, kada su nastale najobimnije zbirke lirskih usmenih pjesama prikupljenih na području Bosne i Hercegovine. Ovaj rad najprije će ponuditi historijat bilježenja i zanimanja za bošnjačku usmenoknjiževnu vojničku liriku, a zatim se pozabaviti i teorijskim određenjem naznačene pjesme uz pregled tema i motiva na odabranim primjerima.

Ključne riječi: lirika, vojnička pjesma, motiv, tema.

Vojničke pjesme u pristupima južnoslavenskom pjesništvu rijetko su izdvajane kao samosvojan lirski oblik, unatoč činjenici da se u dosadašnjim sakupljačkim prinosima nalazi nezanemarljiv broj pjesama ove vrste. Vojničke pjesme iz korpusa usmenopjesničke građe na jezicima južnoslavenskih naroda prvi je izdvojio Vido Latković u

knjizi *Narodna književnost*, koja je utemeljena na predavanjima koje je ovaj profesor u dugom nizu godina držao na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Budući da se u tematskoj središnjici ove lirske vrste u najvećem broju primjera nalazi bolni rastanak s porodicom, ova okolnost navela je Latkovića da vojničke pjesme razmatra zajedno s pečalbarskim, kao podvrstu porodične, odnosno ljubavne lirike. Ovaj istraživač drži da su i vojničke i pečalbarske pjesme srazmjerno novijeg datuma te da ih je većina sročena tek u XVIII i XIX st. Govoreći o tematici ovih pjesama, u dionici o porodičnoj lirici, Latković je predočio prilike u kojima su najčešće nastajale vojničke pjesme, pri čemu važnim smatra novačenje mladeži za janjičare tokom trajanja osmanske vlasti, a na bh. području posebno su često “na krajinu” ili u “carevu vojsku”, pozivani vojni obveznici, ali i obični podanici, odakle se počesto nisu ni vraćali. Na tragu iznesenog, Latković je o ovom lirskom obliku – za praktično razvrstavanje svekolike lirike – izrekao posve sažeto određenje: “Lirske pesme u kojima su izražena osećanja ovih iz porodice istrgnutih ljudi i njihovih majki, sestara, žena i zaručnica nazvaćemo *vojničkim pesmama*.” (Latković 1967: 192). Razlozi za nastanak vojničkih pjesama Latkoviću su se učinili sličnim onima koji su vodili uobličanju pečalbarskih pjesama, pa ih je u prikazu njihove tematike i motivike povezao s porodičnim, čija su, po njegovu mišljenju, zapravo podvrsta: “Jedan deo pesama obeju vrsta govori o osećanjima zaručnika koji odlazi i ostavljene zaručnice, te bi po tome sasvim prirodno išle u ljubavne lirske pesme, od kojih se razlikuju samo po povodu koji ta osećanja izaziva. Ali se u njima isto tako često, ako ne i češće, iznose osećanja sina ili brata, odnosno roditelja, prvenstveno majke i sestara, i ta porodična osećanja su obično neposrednije izražena, te zato o svim tim pesmama govorimo u ovom poglavlju o porodičnoj lirici.” (Latković 1967: 192).

Nakon Latkovića, Vladan Nedić također je vojničke pjesme prepoznao u skupini s ljubavnim i porodičnim. Naglašavajući kako se radi o lirskoj vrsti novijeg postanka, Nedić je u predgovoru antologiji *Jugoslovenska narodna lirika* svrstao vojničke pjesme zajedno s pečalbarskim, u širem okviru ljubavnih i porodičnih: “Ljubavnoj i porodičnoj lirici mogu se pribrojiti vojničke i pečalbarske pesme. Jedne su pesme naših severnih oblasti; druge, južnih.” (Nedić 1972: 52).

Književnoteorijsko određenje vojničke pjesme kao dijela usmene lirike ponudit će, makar i u posve sažetom obliku, leksikografski priručnici s područja književnosti na južnoslavenskom prostoru objavljeni

sredinom osamdesetih godina XX st. U natuknici *Vojničke pesme*, koju je za *Leksikon narodne književnosti* sastavila Radmila Pešić, vidljivo je da se autorica naslonila na mišljenje izneseno u skromnoj literaturi koja joj je prethodila, u procjeni da je riječ o lirskoj pojavi srazmjerno novijeg datuma: “Lirske narodne pesme novijeg postanja u severnim oblastima naše zemlje. Po lepoti ističu se pesme bačkih Bunjevaca, u kojima se najčešće opeva zamišljena poruka mladih vojnika majci, o tegobama vojničke službe ili ispraćaj u vojsku od strane ljube, sestre i majke.” (Pešić 1984: 269).

Pitanju teorijskog određenja vojničke pjesme vratio se V. Nedić u natuknici za *Rečnik književnih termina*. Uz ukazivanje na poetičke odlike vojničkih pjesama koje je ranije sam uočio i uzimanje u obzir zapažanja svojih prethodnika, Nedić skreće pažnju i na njihovu širu povezanost s tzv. građanskom poezijom te upućuje buduće korisnike ove natuknice na moguću važnost u genezi ove pjesme na vezi s budnicama i koračnicama: “Lirske narodne pesme o vojničkom životu; u njima su, po V. Latkoviću, ‘izražena osećanja... iz porodice istrgnutih ljudi’ i osećanja ‘njihovih majki, sestara, žena i zaručnica’. Najstariji sačuvani primeri, koji potiču iz I milenija pre n. e., nalaze se u kineskom zborniku Ši King (Knjiga pesama). U jugoslovenskom usmenom pesništvu najveći broj primera zapisan je među zagorskim Hrvatima, gde stoji mahom na prelazu ka pisanoj književnosti, i među Bunjevcima. – 2. Vrsta → građanske poezije, koja se pevala među vojnicima, najčešće rodoljubive ili ratne sadržine. V. i → koračnica, → budnica.” (Nedić 2001 [1984]: 925).

Na bh. prostoru vojničke pjesme kao zasebnu lirsku dionicu prvi je izdvojio etnomuzikolog Cvjetko Rihtman, priređujući veliku zbirku pjesama Ludvika Kube, načinjenu uglavnom tokom 1893. godine, koja je do ovog okupljanja u koricama zasebne knjige bila javnosti poznata u dionicama objavljivanim u pet godišta *Glasnika Zemaljskog muzeja*, od 1906. do 1910. godine. U Kubinoj zbirci o kojoj je riječ nalazi se rukovijet od dvadesetak vojničkih pjesama, koje su zabilježene u Blagaju, Bugojnu, Čajniču, Čapljini, Doboju, Kreševu, Goraždu, Jeleču, Nevesinju, Prozoru, Stocu, Tešnju, Travniku, Trnovu i Zenici – ali ni sakupljač Kuba ni priređivač zbirke Rihtman nisu ponudili vlastito teorijsko određenje zabilježenih pjesama. S druge strane, niko ni od dosadašnjih proučavalaca bošnjačke usmene lirike nije općenito ponudio poetički opis vojničkih pjesama kao zasebne vrste.

Međutim, uvid u dostupnu građu, objavljenu i neobjavljenu, daje

osnovu za tvrdnju da vojničke pjesme čine samosvojnu sastavnicu bošnjačke usmene lirike. Od primjera koji su se našli u obimnoj zbirci pretežno lirskih pjesama Ivana Zovke, skraja XIX st., do onih koje su zabilježili saradnici Zemaljskog muzeja šezdesetih godina XX st., pa i u najnovije vrijeme, sačuvano je od zaborava na desetine pjesama koje se u razvrstavanju svekolike građe bošnjačke usmene lirike mogu prepoznati kao vojničke. U dostupnim primjerima ustalilo se nekoliko tematsko-motivskih krugova. Vjerovatno je jedan od najstarijih lirskih okvira onaj o razgovoru vojnika sa sokolom, čija pojava čuva sjećanje na srednjovjekovni način vojevanja. Lirski okvir razgovora sa sokolom, u službi uvođenja u kazivanje pjesme, našao se i u rasprostranjenom primjeru koji započinje stihom: *Beg Alibeg ićindiju klanja*,¹ a u kojem se junak raspituje o dešavanjima na ratištu kod svoga vjernog pomoćnika: *Jesi l' skoro bio pod Loznicom? / Je li sada pod Loznicom vojska*. Međutim, navedena Kubina varijanta, koja objedinjava ukupno devet stihova, ne sadržava odgovor sokola na Alibegov upit. Pjesnička mašta u drugoj inačici promijenila je tok lirskog kazivanja na izravan razgovor ovog junaka sa sokolom, koji u ovom primjeru sadržava i njegov odgovor. Iako za svega dva stiha duža, varijanta *Beg Ali-beg ikindiju klanja*,² iz rukopisne zbirke S. Bradarića, doima se kao poetski znatno zaokruženija. U pjesnički izmaštanom razgovoru sa *sivim* sokolom Ali-beg se raspituje kakve su vijesti s krajišničkog bojišta i da li se nešto novo dešava u zavičaju, u šehar Sarajevu. Uznemiren zbog zlosretnih slutnji koje su ga osvojile, Ali-beg se – ne stigavši ni selama predati – obratio vjernom pratiocu stihovima-upitima: *Siv sokole, sivo perje tvoje, / Jesi l' skoro iš'o u Saraj'vo, / Jesi l' vid'o age Sarajlije...* Zebnja od nepovoljnih vijesti iz zavičaja pokazala se utemeljenom, a pjesnik je ozbiljenje zlosretnog predskazanja ponudio u tegobnoj slici ratničkih priprema sarajevskih aga. Jedno pažnje vrijedno uobličjenje ove lirske teme sačuvano je u rukopisnoj zbirci Senije Bajraktarević i sadržava 10 stihova, ali se ovdje navodi Drežnica kao lokalitet s kojeg bi “stajaća ptica” južnoslavenske lirike trebala donijeti novosti.³ Konačno, inačica u kojoj je poetska radnja pjesme o Ali-begu i sivom sokolu najpotpunije oblikovana našla se u

¹ *Beg Ali-beg ikindiju klanja*, Kuba, br. 623.

² *Beg Ali-beg ikindiju klanja*, Bradarić, sv. I, br. 156.

³ *Beg Ali-beg ićindiju klanja*, Bajraktarević, br. 65.

već spomenutoj Zovkinjoj zbirci, gdje je ova pjesnička tema razvijena u čak 29 stihova epskog deseterca, a glasinačko područje opjevano je kao lokalitet s kojeg bi trebao krenuti krvavi pohod, a u nizu poetskih slika ovdje je predstavljena vojska koja se sprema “po Alibegovu glavu”. U najavi dramatičnog zbivanja sivi soko saopćava stihove u kojima se među pojedincima koji brane Ali-begov zavičaj ističu nepoznati Suljo bajraktar, na jednoj, te Firdus-kapetan, dobro poznat iz bošnjačke ljubavne pjesme, na drugoj strani.⁴

Budući da su sva događanja koja prate vojnika – odlasci na daleka ratišta, učešće u neizvjesnim i mukotrpnim bojevima, dugotrajna izbjivanja iz kuće i slično – direktno djelovala na oblikovanje osjećanja onih koji ostaju kod kuće, a posebno majke ili ljube, koja ostaje sa sitnom, nerijetko i brojnom djecom, vojničke pjesme često su i s valjanom osnovom posmatrane kao podvrsta porodične lirike. Neki primjeri zapravo su na samoj granici, tako da je teško procijeniti kojem od oblika treba ih pridružiti, kao u slučaju pjesme *Zacvilila šećer Đula, Osman paše vjerna ljuba*,⁵ koja je, prema uvidima Alije Bejtića, bila omiljena u Sarajevu već u osmoj deceniji XIX st. Historijsku jezgru ove pjesme čine zbivanja vezana za opsadu Plevne, bugarskog grada svojevremeno u sastavu Osmanskog carstva, u odbrani kojeg se, u dugotrajnom junačkom otporu godine 1887. posebno istakao Osman-paša, zapovjednik opsjednute tvrđave, zbog svoga junaštva imenovan kao Lav od Plevne, koji je svojim vojničkim službovanjem bio vezan i za Sarajevo, u čemu treba tražiti dodatni razlog velike omiljenosti ove pjesme u sarajevskoj sredini, koja traje do naših dana. Ova pjesma, nastala kao lirski odjek historijskih dešavanja u rusko-turskom oružanom sukobljavanju u osmoj deceniji XIX st., vojnička je u dionici koja kazuje o ratničkim zbivanjima vezanim za opsjednutu Plevnu, kao što je također ljubavna i porodična u svojim drugim odgovarajućim sastavnicama.

Jedan od najčešćih motiva u vojničkim pjesmama čini prispijeće vijesti o pogibiji vojnika. Svi ukućani žale nastradalog, posebno majka,

⁴ *Beg Alibeg klanja jekindiju*, Zovko, sv. III, br. 1.

⁵ *Zacvilila šećer-Đula, Osman-paše vjerna ljuba*, Bradarić, sv. I, br. 3. Dvije novije, rimo-vane varijante ove pjesme nalaze se u zbirci Huseina Bašića (1991), *Može li biti što bit' ne može, Lirske narodne pjesme iz Sandžaka*, Antologija, Tuzla: Grafik gdje započinju stihovima: (1) *Zaplakala Šećer Đula, Osman-paše vjerna ljuba* (str. 207, br. 469) i (2) *Zaplakala Šemsi Đula, Osman-paše vjerna ljuba* (str. 207, br. 469a).

te ljuba i sestrice, ako ih je junak imao. Osobito tegoban oblik žalobnog osjećanja izražavan je u onim pjesmama u kojima iza poginulog ne ostaje niko ko bi ga se mogao sjećati, pa ni oplakivati. Neki od pjesmom zazivanih imaju pak svoje ljube ili jauklije (zaručnice), koje ih žale i često spominju, što barem u simboličkom vidu ublažava bol usljed tegobnih, nenadoknadivih gubitaka. Narodni pjesnik sjećanje na tragične okolnosti iz neke bitke kod Dervente utkao je u stihove koji pjevaju o teškoj boli usljed pogibije “jedinjka u majke“: *Nazur-beg jedinjak u majke. / Koga žali majka, kog sestrice, / Nazur-bega niko niotkale. / U njega su do dvi jauklije...*⁶

Usmeni pjesnik u vojničkim pjesmama opjevao je i one teške trenutke kada bi carski izaslanici dolazili u novačenje, tj. po nove regrute. Rastanak od ukućana gotovo je uvijek potresan i dramatičan jer se znalo da takav odlazak od kuće u pravilu podrazumijeva bezuvjetnu podređenost zahtjevima vojne službe, kao i potpunu neizvjesnost oko povratka kući. Tako u jednoj pjesmi “sirotica Mujo” pri polasku na vojnu šalje poruku najbližim i najdražim, koja se u varijacijama susreće i u drugim primjerima ovog lirskog usmjerenja: *Vjerne ljube, vi se udajte, / Mile majke za nam ne plačite, / Ne plačite niti li žalite, / Mi ćemo se amo iženiti, / Zemljom crnom i zelenom travom.*⁷

Mobilizacija novih vojnika nije pogađala samo one koji odlaze, nego su otiskivanje momaka na krajišničko poprište na svoj način dramatično doživljavali i oni koji su ostajali u domovima odlazećih – ljube, majke, djeca i ostali srodnici među ukućanima. U nizu pjesama zapamćena su obraćanja veziru s molbom, ponekad i preklinjanjem, da poštedi omladinu tegobne vojničke službe. U sjajnoj personifikaciji čak su i djetelina trava zajedno s hladnom rijekom Lašvom zamoljene da svojim zauzimanjem pokušaju odobrovoljiti vezira – koji je stolovao u Travniku – u vezi s uzimanjem novih vojnika. U ovom primjeru djevojačka zamolba upućena je putem vode tekućice, i to suprotnim smjerom njezina toka sve do izvora: *A bora ti, Lašva, voda hladna, / Ti se moli bosanskom veziru, / Da ne kupi momke u redifu, / Da ne cv'jele lijepe djevojke, / Da ne plaču ostarjele majke.*⁸ Na drugoj strani krajišta, novopazarske djevojke pružile su stihovane dokaze još odlučnijeg nastupa. One nisu nikog štedile i

⁶ *Izginula vojska pod Derventom*, Kuba, str. 74. br. 153.

⁷ *Zapjevale dv'je ptice bumbule*, Zovko, sv. I, br. 246.

⁸ *U Travniku niz pašinu luku*, Zovko, sv. III, br. 169.

nisu se libile da izreknu kletvu izravno na nekog Rizah-bega, koji im se žestoko zamjerio, pokupivši momke u vojnike, a pjesnik započinje pjesmu slikom nabujale rijeke Raške, kako bi istakao obilje suza koje se slijevaju za odlazećim regrutima.⁹

Vijesti o pozivu u “carevu vojsku”, na vojnu, muškarci su nerado kazivali ukućanima, ali ih je otkrivala njihova uznemirenost i zabrinutost, izazvana suočavanjem s takvim odgovornim zadatkom. U jednoj pjesmi Osman-beg vjernoj ljubi prikriva nepoželjnu novost, dok ona istovremeno sluti da će se dogoditi nekakvo zlo. U pokušaju da ublaži silnu tugu i zabrinutost, muž joj saopćava da će imati vremena za žalovanje kada uistinu dođe bolni trenutak za rastajanje: Šut’ ne plači ljubo, sutra ćeš plakati, / Kad ja pojdem draga na carevu vojsku...¹⁰

U drugom primjeru, ožalošćena ljuba, znajući da njezina ljutnja ni u kojem slučaju ne može uroditi nikakvim priželjkivanim učinkom, u očaju smišlja koga bi sve mogla optužiti za stanje neizdrživog beznađa. Tako se u njezinoj kletvi našlo “sinje more” po kojem plove galije krcate vojnicima koji su se odazvali pozivu za odlazak na bojište.¹¹ U trećem se primjeru odvažna djevojka obraća izravno veziru, izražavajući svoje oštro protivljenje usljed činjenice da ovaj poziva na vojnu redom najbolje momke. U prpošnom djevojačkom nastupu ona mu nudi nagodbu za koju nije upitno ko treba biti na dobitku: *Mi smo mlade za zlatne junake, / Ja l’ za zlatne ja li za srebrene, / Povrati nam i srebro i zlato, / Na poklon ti bakro bakrovano!*¹²

Brojne pjesme na različite načine sačuvale su sjećanje na čin okupacije koji je prethodio uspostavljanju četrdesetgodišnjoj austrougarskoj vladavini u Bosni i Hercegovini. Narodna pjesma o ovom događaju, kao i u drugim primjerima koji su nastali kao pjesnikov odgovor na historijska događanja, izrazila je na vjerodostojan način odnos lokalnog stanovništva prema novonastalim prilikama.¹³

Baš kao i druge, susjedne usmenoknjiževne tradicije, i u bošnjačkoj se susreće omiljena pojava djevojke-delije koja se s muškarcima

⁹ *Došla Raška od brega do brega*, Bašić, str. 206, br. 467.

¹⁰ *Osmanbeg se sprema na carevu vojsku*, Bradarić, sv. III, br. 138.

¹¹ *Sinje more, žao mi je na te*, Zovko, sv. I, br. 139.

¹² *O Zemune, na grani limune*, Zovko, sv. I, br. 128.

¹³ *Nizimlije, telegraf izide*, Zovko, sv. II, br. 188.

uspješno okušava u ratničkim vještinama. U kojoj je mjeri djevojka-delija “daleko dobacila” u pjesmama ovog usmjerenja pokazuje primjer u kojem ona veže konja nesvakidašnjom uzdom, “muškijem perčinom”, koja sama sobom najuvjerljivije svjedoči o njenoj ratničkoj pripremljenosti.¹⁴ Ovakvim primjerima projicirane su djevojačke želje o djevojačkoj snazi, koja je u prikazu neznanih pjesnikinja narastala do razine oholosti. S druge strane, motiv djevojke-delije u raznolikim pjesničkim uobličavanjima trebao je poslužiti rastakanju zakovanog uvjerenja o posvemašnjoj muškoj nadmoći, prisutnog u patrijarhalnom društvu u proteklim razdobljima.

Budući da su ranjavanja bila pojava koja je često pratila junake u boju, ranjenim vojnicima nakon povratka kući bila je potrebna posebna njega, koju su opet najčešće pružali majka, vjerna ljubica i sestrice, zavisno od toga koga je junak ostavljao u domu odlazeći na krajišničko poprište. S ranjavanjima i svekolikim ratničkim dešavanjima na bojištu u izravnoj je vezi motiv nemirnih snova, koji se često susreće u vojničkim pjesmama. U jednoj takvoj, majka budi sina na sabah-namaz, jutarnju molitvu, a on joj se, još nerazbuđen, iz polusna, žali na teške rane, njih čak sedamnaest na broju, od sabalja i od handžara: *Ja ne mogu moja mila majko, / Na meni je sedamnaest rana. / Sedam rana od sedam sabalja, / A sedam je od sedam handžara...*¹⁵

O pogibiji vojnika u boju daleko od doma često su pjevale epske pjesme i balade i uz prisutnost mitoloških motiva, a jedan takav primjer našao se i među bošnjačkim vojničkim pjesmama o rastanku s dušom ranjenog Mustajbega, koja bi u nekim književnoteorijskim pristupima bila svrstana među “lirske balade”,¹⁶ a čija pripadnost baladičnom krugu pjesama o ranjenom junaku u gori zaista nije upitna. Molsko baladično osjećanje prevladava i u pjesmi koja započinje stihom *Lomna Bosno, daleko l' odosmo!*¹⁷ – u kojoj odlazeći vojnici poručuju majkama, sekama i vjernim ljubama da se ne nadaju njihovu povratku, jer će ih car u tuđini oženiti: *Mlakom vodom i mišći sapunom, / Crnom zemljom i zelenom travom.*

¹⁴ *Konja penje delija djevojka*, Zovko, sv. III, br. 97.

¹⁵ *Majka sina na sabah budila*, Bradarić, sv. I, br. 72.

¹⁶ *Po gori se zelen bajrak vije*, Bradarić, sv. II, br. 120.

¹⁷ *Lomna Bosno, daleko l' odosmo*, Bašić, br. 468, str. 206-207.

U drugoj prilici vojnik sluti svoju smrt u predstojećoj bici koja treba uslijediti sutradan, i poručuje dragoj – ni majci, ni sestrici, već “vjernoj ljubi” – da mu pohodi mezar: *Kroz ordiju prođi na mezar mi dođi, / Na mezar mi dođi Fatihu prouči!*¹⁸ Razlog zašto se vojnik obraća jedino vjernoj ljubi vjerovatno leži u činjenici da im majčino i sestrično žalovanje teže pada i dublje ih pogađa nego ono koje dolazi od voljene žene. Supruga bi zapravo svojim tugovanjem, za razliku od sestre i majke, trebala posvjedočiti dosljednu privrženost i odanost mužu, koja uvećava njegov ugled i značaj u društvu. Njezina pažnja i odanost bile bi, uz časnu vojničku smrt, jedina trajna utjeha koja bi ostala da gradi uzoran spomen na njega. Da bi oblikovao čvrsto uvjerenje u obostranu postojanost ljubavi, u drugom primjeru vojnik obznanjuje svoju posljednju želju – da umre u “njezinu dvoru”, što možda treba protumačiti kao želju da se u času smrti nađe u ljubinoj blizini.¹⁹

Kako je već djelomično naznačeno u prethodnom uvidu, većina vojničkih pjesama bila je blisko povezana s porodičnim temama, uz neke izuzetke koji su imali funkciju sačuvati sjećanje na određena zbivanja u široj društvenoj zajednici. S druge strane, u sačuvanoj građi nema onih vojničkih pjesama koje su imale zadatak da izazovu ratnički polet i živost među vojnicima te da svojim sadržajem osnaže njihovu volju za borbom. Budući da se decenijama vojnički služilo za prohibitivne carevine i da se na bliža i dalja ratišta odlazilo najčešće po vojnoj obavezi različitih profila, a puno rjeđe dobrovoljno, razumljivo je da su stihovi ovih pjesama puni boli i uzdaha, tuge i žalosti zbog rastanka s bliskim i voljenim te gubitaka koje su ovi odlasci izazivali. Konačno, vojnička pjesma, osim nesumnjivog poetskog bogatstva, sačuvala je sjećanje na neke dimenzije krajišničkih pohoda te izbivanja iz porodičnog okrilja sudionika u ratnim dešavanjima vremena u kojem je oblikovana ova sastavnica bošnjačke usmene lirike.

¹⁸ *Rasla trava kraj Zemuna grada*, Bradarić, V, br. 340.

¹⁹ *Proječala gora sa zagorja*, Bradarić, sv. V, br. 301.

Military poems in the framework of Bosniak oral-literary lyric flow

Nirha Efendić

Summary

Military poems as a component of Bosniak oral lyrics were recorded as early as the first half of the XIX c, but it has not been approached from a theoretical point of view. More intensive collecting and general interest for oral literary poems of Bosniaks starts during the Austro-Hungarian period, with the most extensive collections of oral lyrical poems collected in Bosnia and Herzegovina. This paper will, first, offer a history of recording and interest for Bosniak oral-literary military lyricism, and then deal with a theoretical aspects of a chosen poem with a review of topics and motifs on the chosen examples.

Key words: lyricism, military poems, motif, topic.

Izvori i literatura

a. Rukopisni izvori

- FAZM, Rukopisna zbirka Odjeljenja za etnologiju Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine:
  1. Ms 19 – Narodne pjesme, lirske – Čišić, Husaga
  2. Ms 37 – Sarajke, muslimanske ženske pjesme – Bajraktarević, Senija
  3. Ms 38 – Narodne umotvorine iz Dervente i okolice većinom, sv. I–V – Bradarić, Smajl O.
  4. Ms 45 – Muslimanske narodne pjesme (ženske), sv. I, V i VI – Kurtagić, Muharem
  5. Ms 58 – Sarajevske narodne pjesme – Hadžijahić, Muhamed
  6. Ms 102 – Narodne pjesme iz Bosne – Kukić, Stevo K.
- Rukopisna zbirka Ivana Zovke, *Tisuću narodnih ženskih pjesama* 1893. M. H. 24.

b. Objavljeni izvori

- Karadžić, Vuk S. (1824), *Srpske narodne pesme I*. Beograd
- Kuba, Ludvik (1984), *Pjesme i napjevi...*, prir. C. Rihtman, Lj. Simić, M. Fulanović-Šošić i Dunja Rihtman-Šotrić, ANUBiH, Sarajevo

- Mirković, Petar (1886), *Srpske narodne pjesme iz Bosne*, Pančevo: Štamparija braće Jovanovića, Pančevo

Literatura

- Bajtal, Esad (2012), *Sevdalinka alhemija duše*, Rabic, Sarajevo
- Bašagić, Safvet-beg Bašagić (1912), *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*. Prilog kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine, Sarajevo
- Bašeskija, Mula Mustafa, *Ljetopis (1764-1804)*, Drugo dopunjeno izdanje, prevod s turskog, uvod i komentar Mehmed Mujezinović, Sarajevo, 1987.
- Bašić, Husein (1991), “Riječ uz ovaj izbor”, predgovor izboru: *Može li biti što bit' ne može. Lirske narodne pjesme iz Sandžaka. Antologija*. Odabrao i priredio Husein Bašić, Tuzla: Fi-Grafik, 7–14.
- Bašić, Husein (1991), “Zapisi uz neke pjesme i stihove iz ovog izbora”, pogovor izboru *Može li biti što bit' ne može. Lirske narodne pjesme iz Sandžaka. Antologija*. Odabrao i priredio Husein Bašić, Tuzla: Fi-Grafik, Tuzla, 225–236.
- Bejtlić, Alija (1953, 1955) “Prilozi proučavanju naših narodnih pjesama”, *Bilten Instituta za proučavanje folkloru Sarajevo*, br. 2 (387–405), br. 3 (105–124).
- Bošković-Stulli, Maja (1978), “Usmena književnost”, u: *Povijest hrvatske književnosti I*, Liber / Mladost, Zagreb
- Deretić, Jovan (2007), *Istorija srpske književnosti*, Sezam book, Beograd
- Latković, Vido (1967), “Porodične pesme”, u: *Narodna književnost I*, Naučna knjiga, Beograd
- Maglajlić, Munib (2006), “Bošnjačka usmena lirika”, u: *Usmena lirika Bošnjaka*, Preporod, Sarajevo
- Nedić, Vladan (1977), “Jugoslovenska narodna lirika”, u: *Antologija narodnih lirskih pesama*, II izdanje, Srpska književna zadruga, Beograd
- H. Risić, Kosta (1873), *Srpske narodne pjesme*, Srpsko učeno društvo, Beograd
- Pešić, Radmila; Nada Milošević-Đorđević (1984), *Narodna književnost*, Vuk Karadžić, Beograd
- Prodanović, Jaša M. (1925), “Uvodna reč”, u: *Ženske narodne pesme*, Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd
- Prodanović, Jaša M. (1932), “Porodica u narodnoj poeziji: osećanja i odnosi”, u: *Naša narodna književnost*, Narodna misao, Beograd
- *Rečnik književnih termina* (1984), Institut za književnost i umetnost u Beogradu / Nolit, Beograd
- Simić, Ljuba (1984), “Napomene o redigovanju tekstova”, u: Kuba, Ludvík, *Pjesme i napjevi iz Bosne i Hercegovine*, drugo izdanje pripremio, dopunio neobjavljenim pjesmama i dodao indekse Cvjetko Rihtman uz saradnju Ljube Simić, Miroslave Fulanović-Šošić i Dunje Rihtman-Šotrić, Svjetlost, Sarajevo.
- Solar, Milivoj (2005), *Vježbe tumačenja. Interpretacije lirskih pjesama*, Matica hrvatska, Zagreb